

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Eva Burianová

**Vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území od roku
1774**

Bakalářská práce

Olomouc 2015

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury. Souhlasím, aby tato práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci dne

.....
Eva Burianová

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Pavel Krákora, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky a taky odborné vedení.

Obsah

Úvod	5
1 Tereziánské školské reformy.....	7
1.1 Všeobecný řád školský	7
2 Vývoj školství ve druhé polovině 19. století.....	11
3 Vývoj školství v Československé republice v letech 1918 – 1939	19
4 Školství Československa po druhé světové válce	23
5 Školství po roce 1989.....	27
6 Závěr.....	30
7 Anotace.....	31
8 Abstract	32
9 Literatura	33
10 Legislativní akty	34
11 Internetové zdroje	35

Úvod

„Má-li člověk člověkem býti, něco uměti a rozuměti, učit se musí, protože my již na svět se rodiče, mysl s sebou jako prázdnou tabuli toliko přinášíme.“

Jan Amos Komenský

Svoji bakalářskou práci jsem zahájila citátem od Jana Amose Komenského, který je pro své názory předbíhající dobu, v níž žil, a také samozřejmě vlastní pedagogickou činnost označován za učitele národů. Tématem této práce je vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území. Zejména si klade za cíl analyzovat a zhodnotit nejdůležitější změny ve školství od roku 1774, tj. roku, kdy v českých zemích byla zavedena povinná školní docházka.

K otázce použitých metod lze uvést, že pro úvodní charakteristiky daného období jsem použila převážně popisný styl textu. Následně jsem analyzovala jednotlivé právní předpisy a porovnávala konkrétní nejdůležitější právní úpravy školství vztahující se k danému období.

Hlavním důvodem, proč jsem si zvolila právě téma týkající se školství a jeho právní úpravu, je skutečnost, že škola je nedílnou součástí každého z nás a každý má svoji školní zkušenost. Navíc jsem si chtěla osvojit nové poznatky týkající se školství v minulosti, protože ne každý ví a i pro dnešní dobu je poučné, jak se vyučovalo a na základě jakých právních předpisů a norem v období Rakouska-Uherska, tzv. první Československé republiky a také v nedávné minulosti před rokem 1989.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola se zaměřuje na školství v období Rakouského císařství, které bylo úzce spjato s politikou Marie Terezie a jejími souvisejícími reformami. V rámci tohoto období je analyzován všeobecný řád školský, který mimo jiné zavádí povinnou školní docházku. Na tuto kapitolu navazuje část týkající období 19. století, která zmiňuje Amerlingovu reformu, Bonitz-Exnerovu reformu a tzv. Konkordát reagující mj. na společenské a sociální změny vyplývající z revolučního roku 1848. Stěžejní částí této kapitoly je tzv. Hasnerův zákon z roku 1869 a jeho novela z roku 1883, kterou bylo reformováno elementární a vyšší lidové školství, měšťanské školy a učitelské ústavy. Třetí kapitola se zabývá školstvím v době vzniku Československa, meziválečného období a doby Protektorátu Čechy a Morava. V této kapitole se vzhledem k jejich velkému významu věnuji i zákonným normám, na základě kterých došlo k založení Masarykovy univerzity v Brně

či Univerzity Jana Amose Komenského v Bratislavě a dalších nově vzniklých vysokých škol, např. Vysoké školy zemědělské v Brně či Vysoké školy obchodní v Praze. V tomto období také došlo ke změně postavení učitelek, a sice ke zrušení celibátu a jiným zákonem byly stanoveny tzv. školní újezdy. Předposlední kapitola je charakteristická několika školskými zákony, které mění délku povinné školní docházky společně, zřizuje nové typy obecných a středních škol. Poslední kapitola je charakteristická novými změnami, které souvisí především s roky 1989 a 1993, tj vznikem České republiky.

Ve své práci jsem vycházela z různých druhů zdrojů, mezi které patřily převážně monografie a právní předpisy. Odborné články sloužily k lepšímu pochopení dané problematiky a vysvětlení daného školského systému v konkrétním období.

1 Tereziánské školské reformy

Období 18. století je prakticky ve všech zemích Evropy ovlivňováno myšlenkami osvícenství, které reagovalo na rozvoj vědeckého poznání a mělo významný pedagogický rozměr. Do této doby spadá na našem území vláda rakouské císařovny Marie Terezie a jejího syna císaře Josefa II. Právě tito panovníci zahájili reformy centralizace vnitřní správy Habsbursko–Lotrinské monarchie, která se dotýkala všech jejích obyvatel. Hlavním důvodem těchto reforem byl tehdejší neutěšený stav státu, který po válečných neúspěších po Sedmileté válce s Pruskem a z ní vyplývajícími územními ztrátami vyžadoval rozsáhlé změny hospodářské, sociální a vojenské tak, aby se Habsbursko–Lotrinská monarchie vyvarovala svému úpadku. Významnou událostí bylo zrušení jezuitského řádu na území monarchie v roce 1773, který do té doby byl nejen oporou Habsburků a významným prvkem katolického charakteru monarchie, ale především měl díky systému jezuitských škol, které také byly zrušeny, významné postavení v rámci tehdejšího vzdělávání. Tereziánské reformy probíhaly ve třech oblastech – politické, správní a soudní. Mezi nejvýznamnější reformy patřila právě reforma školská.¹ Cílem reformy bylo sjednocení školství v rámci celé Habsburské monarchie.

1.1 Všeobecný řád školský

Dne 6. prosince 1774 byl vyhlášen Marií Terezií Všeobecný řád školský. Oficiálním názvem výše zmíněného nařízení byl Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích² (dále jen Řád). Jedná se o základní kámen školství, o jednu z prvních zásadních změn ve školství, díky které se postupně zvýšila gramotnost celé populace. Školy byly přístupné pro všechny děti nejenom pro tehdejší vyšší vrstvy obyvatelstva. Hlavním autorem reformy se stal opat Johann Ignaz von Felbiger pocházející z Pruska.³

Reforma komplexně upravila v 79 paragrafech elementární školství pro mládež mezi šestým a dvanáctým rokem věku. Řád se dělí do čtyř částí. První se týká veřejného vyučování, druhá domácího vyučování, třetí hodnocení žáků a konečně poslední dozoru

¹ MORKES, František. *Tereziánská reforma v českém školství* [online]. clanky.rvp.cz, 18. října 2006 [cit. 1. května 2015]. Dostupné na < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/827/terezianska-reforma-v-ceskem-skolstvi.html/>>.

² německý název Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen kaiserlichen Erbländern.

³ KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky. 1. vydání*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. 84 s.

a vrchní správě nad školstvím.⁴ Tento právní předpis zavádí povinnost docházet do škol pro děti z rodin, které si nemohly dovolit soukromého učitele tj. domácí vyučování a stanovila povinnou školní docházku po dobu šesti let. Řád dále upravuje vzdělání, postavení a práva a povinnosti učitelů, vyučovací metody a formy kázní.

Řád stanovil tři typy škol – triviální, hlavní a normální, které existovaly zároveň vedle sebe. Kritériem pro dané členění byla příslušnost k určitému stavu. První typ školy tj. triviální byl zřizován dle § 4 na venkově při faře, na které vyučoval jeden učitel mateřským jazykem. Předmětem výuky bylo vedle náboženství a nauky o hospodářství tzv. trivium, čili psaní, čtení a počítání. Žáci byli rozděleni do oddělení. Dle § 9 měly být hlavní školy zakládány ve všech větších městech a zpravidla měly tři až čtyři třídy. Na hlavních školách vyučovali tři až čtyři učitelé společně s katechetou, v čele každé školy působil ředitel. V této době se vyučovalo nejenom náboženství a tzv. výše zmíněné trivium, ale do rozvrhu byly zařazeny dále také latina, přírodopis, dějepis nebo zeměpis. Vyučovacím jazykem byl od druhé třídy německý jazyk. Dle § 12 normální škola (od slova norma – vzor) byla „vzorem neboli směrnicí“ pro první dva zmíněné typy škol. Tento typ byl zřízen v zemských centrech. Vyučování bylo náročnější a rozšiřující oproti látce vyučované na hlavních školách, vyučovacím jazykem byla opět němčina a byly zřízeny čtyři třídy. Normální škola sloužila také jako forma tzv. metodického a vzdělávacího centra pro učitele⁵. Výše zmíněné členění elementárního školství zůstalo v platnosti do roku 1869.

Poté, co byl vyhlášen Řád, počet elementárních škol rostl. V Čechách v roce 1780, tj. šest let po vydání Řádu, bylo již 12 hlavních škol, 1891 škol triviálních a jedna normální škola byla zřízena v Praze v roce 1775.⁶

⁴ MRZENA, Jan, ŠTVERÁK, Vladimír. *Felbiger a Kindermann – reformátoři lidového školství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 97 s.

⁵ MRZENA, Jan, ŠTVERÁK, Vladimír. *Felbiger a Kindermann – reformátoři lidového školství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 97 s.

⁶ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 71 s.

Tabulka č. 1 Typy elementárních škol

Název	Místo	Obsah vzdělání
Triviální (1-2 třídní)	fara	Tzv. trivium, náboženství, nauka o hospodářství
Hlavní (3třídní)	krajské město	Tzv. trivium, základy reálií a latiny
Normální (4 třídní) + preparanda	zemské město	Rozšířená materie hlavní školy

Dle § 26 byli chlapci i děvčata povinni navštěvovat školu, což se však netýkalo dětí, jejichž rodiče mají dostatek peněz k obstarání soukromého učitele. Školní docházka byla povinná od dosažení věku šesti let a trvala šest let, to znamená, že dítě ve věku dvanácti let už nebylo povinné školu navštěvovat. Ze spojení „není povinné“ vyplývá, že po dosažení výše zmíněného věku mohlo dítě pokračovat ve studiu v rámci vyššího školství.

Dle § 27 se školní rok dělil na dvě části – zimní a letní běh. Doba vyučování byla stanovena v zimním období od 8 do 11 hodin, v létě na venkově od 7 do 10 a odpoledne od 14 do 16 hodin. Žáci bydlící ve městě byli povinni chodit do školy dopoledne i odpoledne. Absence žáků na venkově byla omluvena z důvodů jejich pomoci rodině v hospodářství, např. při pasení dobytka, orání apod. Už tehdy byly zavedeny velké letní prázdniny připadající na červenec a srpen.

Jak bylo výše zmíněno, v Řádu bylo pamatováno i na vzdělávání učitelů a to zejména s ohledem na fakt, že byl akutní nedostatek kvalifikovaných učitelů a učili např. i vysloužilí vojáci. Vzdělávací kurzy probíhaly ve formě tzv. preparand při normálních školách. Po tříměsíčním kurzu se zájemce stal venkovským učitelem, po šesti měsících pomocníkem učitele na hlavní škole a po jednom roce mohl složit závěrečnou zkoušku. Na základě této zkoušky se daný jedinec stal plně způsobilým učitelem.

Za hlavní metodu stanovil Řád tzv. hromadnou výuku, kdy se děti učily v kolektivu nikoliv individuálně. Došlo tak k prohloubení sociálních vztahů mezi jedinci. Učitel podával látku formou přednášek pravidelně doplňovaných názornými příklady a zároveň se snažil vést žáky k samostatnosti tím, že jim pokládal po odpřednášené látce otázky. Učitel při výkladu látky měl postupovat od jednoduchého ke složitějšímu, od obecného ke konkrétnímu a od známého k neznámému. V roce 1775 Johann Ignaz von Felbiger vydal Knihu metodní, která obsahuje metodické postupy učitelů a měla být nápomocná zejména začínajícím

učitelům.⁷ Na základě výše zmíněného lze konstatovat, že tyto vyučovací zásady jsou aktuální i v dnešní době.

Aby realizace školní reformy byla úspěšná a naplňovala Felbigerovy požadavky, byly dle § 69 zřízeny školní komise v každém hlavním městě rakouské dědičné země, které byly podřízeny přímo ústřední komisi sídlící ve Vídni, jež byla pod Felbigerovým vedením. Členové byli jmenováni přímo Marií Terezií. Školní komise byla povinna kontrolovat, zda školy dodržují Řád, zda se vyučuje podle stanovených metod apod. Školskými reformami bylo zkvalitněno dosavadní školství.

⁷ MRZENA, Jan, ŠTVERÁK, Vladimír. *Felbiger a Kindermann – reformátoři lidového školství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 97 s.

2 Vývoj školství ve druhé polovině 19. století

V českých zemích již od první poloviny 19. století docházelo k přechodu od národního k politickému hnutí, což se projevovalo i snahou ovlivnit české školství. U tehdejších českých politických a společenských představitelů to znamenalo především odpor k centrálně řízenému školství a ke germanizaci, která probíhala prostřednictvím školy.⁸ V této době čeští obroditelé – buditelé např. Josef Jungmann a později František Palacký usilovali o rozšíření českého jazyka ve školách resp. jeho zrovnoprávnění s němčinou.

V letech 1848 – 1849 se Evropou převalila vlna revolucí a povstání, která měla dle konkrétní země svůj vlastní sociální případně národnostně-emancipační podtext. Tyto revoluce zejména ve Francii a německých zemích reagovaly na překotný průmyslový vývoj a nerovné postavení některých společenských vrstev zejména dělnictva. V rakouských zemích, včetně českých a polských území, Uhrách a na italském území měl i výrazný národnostně-politický charakter. Přestože revoluce a povstání byly potlačeny, došlo ve většině zemí k takovým společenským a politickým změnám, že můžeme hovořit o praktickém konci feudalismu.

V roce 1848 v rakouských zemích (Předlitavsko) zahrnující i české země nově vzniklo Ministerstvo vyučování, které tak nahradilo Studijní dvorskou komisi, později bylo přejmenované na Ministerstvo kultu a vyučování, jež po roce 1849 vedl český šlechtic hrabě Lev Leopold Thun Hohenstein. Na půdě toho úřadu postupně vznikaly nové školské reformy. Návrhy se týkaly nižšího i vyššího školství. Tyto reformy se mj. odkazovaly i na myšlenky J. A. Komenského. K otázkám školské reformy se hlásili významní představitelé veřejného českého společensko-politického života zejména Pavel Josef Šafařík, Jan Evangelista Purkyně, Karel Havlíček či Karel Sabina.

Mezi reformátory českého školství vynikal svými myšlenkami a propracovanými návrhy především Karel Slavoj Amerling.⁹ Amerlingovy myšlenky následně ovlivnily vývoj školství v českých zemích včetně postupného vzniku právních norem ve školství.

K. S. Amerling byl pražský lékař a patřil mezi starší generaci našich národních buditelů. V roce 1839 založil soukromý vzdělávací ústav Budeč. V tomto ústavu se vzdělávali učni, dospělí i učitelé na základě sbírek, přímé práce v botanické zahradě, v laboratořích, v dílnách, ve hvězdárně apod. Jednalo se především o praktickou výuku.

⁸ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 70 s.

⁹ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 145s.

Druhá část Amerlingova reformního návrhu se týká rozdělení národních škol a vymezení učiva. Národní školy byly třístupňové. Amerling jednotlivé stupně nazval: „školky, přípravný a věcnice“. První stupeň – školky se dále členily na školu mateřskou pro děti ve věku dvou a tří let a opatrovnu pro děti ve věku čtyř a pěti let. Mateřská škola se poprvé stala součástí školské soustavy s tím, že i její název zůstal aktuální dodnes. Mateřská škola má být zřízena ve všech velkých a průmyslových městech. Druhý stupeň – „opatrovna“, v rámci které dětem začíná všeobecná docházka, má být zřízena v každé obci. Přípravna měla také dvě třídy – „názornu“ pro šestileté děti a „odlikovnu“ pro sedmileté. Třetí stupeň – „věcnice“ byly pro děti ve věku od sedmi do čtrnácti let. „Věcnice“ se členily do šesti tříd skládajících se z „putovny, naukovny, průmyslovny, účetny a vědomny“. Návrh dále obsahoval i seznam učebních pomůcek a knih. Amerling do seznamu zahrnul také knihu J. A. Komenského Orbis Pictus. Kladem návrhu bylo, že Amerling chtěl poskytnout dětem všestrannou výuku, která propojovala teorii s praxí. Zdůrazňoval věcnou stránku věci před pouhým slovním podáváním učiva. Amerling chtěl vybudovat jednotný systém školství od nejnižšího článku – školek po školy vysoké. Tento typ školství měl vychovávat jedince pro praktický život. Na druhé straně záporom tohoto návrhu byl nepřiměřený požadavek na všestrannost učební látky a vyučovacích předmětů.¹²

Jedna z dalších reform tzv. Bonitz-Exnerova se týkala vyšší školství. V roce 1844 byl Franz Seraphin Exner¹³ pověřen vládou, aby vypracoval nový učební plán. Spolu s Hermannem Bonitzem se stali jedním z hlavních autorů reformy vyššího školství. V roce 1849 Bonitz a Exner společně zpracovali dokument nazvaný Nástin organizace gymnázií a reálných škol v Rakousku¹⁴. Jejich vzorem se stal pruský model vyššího školství. Výše zmíněné dílo však bylo potvrzeno tzv. „císařskou sankcí“ až v prosinci roku 1854. Je ovšem nutno dodat, že tato reforma byla prosazována ihned po svém zveřejnění a to zejména díky sympatiím tehdejšího rakouského ministra kultu a vyučování Lva Leopolda Thun Hohensteina.

Touto reformou došlo ke změně v organizaci středního školství, v obsahu vzdělávání a v pedagogicko-metodické činnosti střední škol. U gymnázií bylo dosavadní šestileté gymnázium spojeno s prvním a druhým ročníkem filozofické fakulty, tím se tedy stalo gymnáziem osmiletým. Dále škola byla rozdělena na dva stupně po čtyřech třídách s tím,

%A1len%C3%AD+%C4%8Dasopis&gs_l=serp.3...103453.105617.0.105759.9.9.0.0.0.143.930.0j8.8.0...0...1c.1.64.serp..9.0.0.KIc5eq29XRU>.

¹² VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 148 – 150 s.

¹³ pražský univerzitní profesor, klasický filozof

¹⁴ německý název: Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich

že stupně byly na sobě relativně nezávislé, tzn., že mohly být zřizovány pouze nižší gymnázia apod. Nižší stupeň se zaměřoval především na elementární a propedeutickou výuku, zatím co vyšší stupeň ve smyslu vědeckém a pragmatickém. Další novota této reformy bylo zavedení státní závěrečné zkoušky – tzv. maturity, jejíž úspěšné absolvování bylo podmínkou studia na univerzitách nebo práce ve státních službách. Osnovy gymnázií byly také pozměněny, výuka klasických jazyků byla omezena a zvýšilo se postavené společensko-vědních a přírodovědných předmětů. V posledních dvou třídách se vyučovala fyzika a filozofická propedeutika, v rámci které se žáci učily poznatků psychologie a filozofie. Byly zavedeny nepovinné předměty – moderní jazyky, zpěv, kreslení či tělocvik. Ve srovnání s dosavadní výukou se počet vyučovacích hodin zdvojnásobil s ohledem na rozsah učiva. Vyučovacím jazykem už nebyla latina, ale některý ze zemských jazyků dle potřeb obyvatelstva. Změnily se taktéž požadavky na vzdělání učitelů, vyžadovalo se odborné vzdělání reformovaných tříletých filozofických fakult, které už nebyly pouze přípravkou pro studium na univerzitě a byly to samostatné fakulty.

Jak již vyplývá z názvu tzv. Nástinu, změny se netýkaly organizace výuky pouze gymnázií, ale také reálných škol. Do soustavy středních škol byly zavedeny tzv. reálné školy, které měly dle Bonitze a Exnerova představovat jakousi protiváhu gymnáziím. Je však nutné poznamenat, že se nejednalo o nově vytvořený institut, reálné školy byly zřízeny již dříve, avšak byly však zařazovány do soustavy elementárního školství. Tento typ středního školství se zaměřoval především na přírodní vědy a matematiku. Reálné školy byly původně šestileté a také byly členěny na dva stupně. Nižší stupeň působil jako příprava pro stupeň vyšší a navíc připravoval žáky pro praktický život. V průběhu 19. století došlo k prodloužení studia a zavedení státní závěrečné zkoušky, čímž se přiblížily gymnáziím.¹⁵

Za vlády Františka Josefa I. byl vydán císařský patent č. 195 ř. z., kterým se vyhláší úmluva (konkordát) uzavřená mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím. Tato úmluva uzavřená dne 5. listopadu 1855 získala platnost zákona. Nutno dodat, že se tento právní předpis netýká pouze školství ale např. i manželského práva. Jednalo se o dohodu mezi státem a církví, v jejímž důsledku bylo podřízeno vyučování na nižších a vyšších školách katolické církvi. Církev schvalovala učebnice, učební plány a také dosazovala učitele. Lze konstatovat, že katolická církev tak měla stále velký vliv na výchovu a vyučování dětí.¹⁶

¹⁵ ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina. *Študáci a kantoři za starého Rakouska, České střední školy v letech 1867 - 1918*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2007. 16 – 18 s.

¹⁶ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 172 s.

Nové podmínky ve školství nastaly až po pádu absolutismu v roce 1860. Změny byly obsaženy v tzv. prosincové ústavě z roku 1867, kterou došlo k rozdělení monarchie na Rakousko-Uhersko. Tato Ústava zavedla pro jednotlivé národnosti v zemích Předlitavska některá hospodářská, kulturní a občanská práva jako např. svobodu bádání nebo vzdělávání v mateřském jazyce.¹⁷

Základní školský zákon byl vydán 14. května 1869 a přívlastek Hasnerův získal z důvodu, že v té době byl ministrem školství Leopold Hasner von Artha (právník a politik mj. poslanec Českého zemského sněmu a Říšské rady, později i předseda vlády Předlitavska). Dále se lze setkat s názvy Květnový zákon či Velký říšský zákon. Tento zákon o organizaci národního školství stanovil společný název lidovýchovné školy. Střední školství již bylo upraveno zmíněnou Bonitz-Exnerovou reformou schválenou roku 1854. Zákon mj. zavedl osmiletou povinnou školní docházku. Tímto zákonem byl zrušen konkordát z roku 1855, čímž došlo k velkému oslabení církve. Následkem toho bylo, že církvím bylo ponecháno pouze řízení a organizace vyučování náboženství a došlo tím k sekularizaci školství. Zákon se člení do 5 oddílů – smysl obecných škol a jejich zřízení, povinná školní docházka, vzdělávání učitelů, další vzdělávání učitelů, právní postavení učitelů a zřizování škol.

Dle zákona se obecné školy dělily na obyčejné školy obecné a na školy měšťanské. Jedná se v podstatě o převzetí již známého členění na školy triviální a hlavní s obměnou spočívající v názvosloví. Této problematice se věnuje první oddíl zákona. Zákon umožňoval zřízení mateřských škol při obecných školách jako tzv. školy pro opatrování, vychovávání a vyučování dětí, které ještě nemohly chodit do školy.¹⁸ Obyčejné školy obecné měly za úkol vést žáky k mravnosti a zbožnosti a rozvíjet jejich poznání. Dle § 3 mezi vyučovací předměty patřily náboženství, tzv. trivium, zpěv, tělocvik a základy historie, zeměpisu, přírodovědy. Děvčata byla navíc povinna se učit nauku o domácím hospodaření a ruční práce. Zřizovaly se obecné školy veřejné i soukromé. Měšťanská škola byla vyšší standardem, co se výuky týče, v porovnání s obyčejnou školou obecnou. Jejím úkolem bylo poskytnout dětem, které nenavštěvovaly střední školu, vyšší vzdělání. Mezi vyučovací předměty dle § 17 patřilo náboženství, jazyk a písemnosti, zeměpis, dějepis, přírodopis, aritmetika, geometrie, vedení knih, kreslení od ruky a kreslení geometrické, krasopis, zpěv a tělocvik. Stejně jako na obyčejných obecných školách, dívky byly povinny se učit ručním pracím a nauce o domácím hospodaření. Měšťanská škola mohla být osmiletá nebo samostatná tříletá,

¹⁷ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 73 s.

¹⁸ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 157 s.

kteřá navazovala na 5. ročník školy obecné. Obecná škola připravovala děti do praxe a nevytvářela předpoklady pro další studium. Z výše uvedeného vyplývá, že v roce 1869 byly tři možnosti splnění povinné školní docházky, a to na:

- osmileté obyčejné škole obecné,
- osmileté měšťanské škole nebo
- pětileté obyčejné škole obecné a na ni navazující tříleté měšťanské škole (níže viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2 Dualismus základního školství

1	obecná škola	měšťanská škola	měšťanská škola
2			
3			
4			
5			obecná škola
6			
7			
8			

Další oddíl zákona se týká povinné školní docházky, která je osmiletá od šesti let do čtrnácti a vztahovala se na chlapce i dívky. Výjimku z povinné školní docházky měly děti navštěvující soukromou školu či děti se zdravotním omezením, které jim bránilo do školy docházet.¹⁹

V rámci přípravy na budoucí povolání učitelů byly zřizovány čtyřleté učitelské ústavy. Absolventi ústavu ke konci studia skládali tzv. závěrečnou zkouškou učitelské způsobilosti. Učitelství spadalo pod soustavu středních škol a vyučovali zde středoškolské profesory. Pro další rozšiřující vzdělávání učitelů byly zřizovány pedagogické semináře na vyšším učením technickém nebo na univerzitě. Na základě tohoto zákona byla učitelům pevně stanovena nejvyšší úvazková míra činící 30 hodin týdně. Nejvyšším počtem žáků ve třídě na jednoho

¹⁹ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 74 s.

učitele byl 80. Zákon zlepšil i sociální postavení učitelů tím, že stanovil pravidelné vyplácení odměn a přiznal jim právo na penzi.²⁰

I přesto, že německé obyvatelstvo bylo v českých zemích v menšině, německé školství se rozvíjelo rychleji než to české. Některé české rodiny byly nuceny ze strany svých německých zaměstnavatelů posílat své děti do škol německých. Navíc německé školy byly lépe vybavené. To vše mělo za následek, že několik tisíc českých dětí navštěvovalo německé školy. Tímto došlo k zesílené germanizaci na našem území. Zákon se však zcela nezamlouval tehdejší šlechtě a i části církve a to zejména z důvodů hospodářských a ideologických. Situace se vyvinula tak, že roku 1883 došlo k novelizaci Základního školského zákona.

Školská novela základního školského zákona byla provedena dne 2. května 1883 zákonem, kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 14. května 1869. Tato novela, někdy zvaná jako Taafova novela dle tehdejšího ministerského předsedy Eduarda Taafy, představovala velký zásah do původního zákona. Na venkovských školách bylo zkráceno vyučování pouze na polodenní, aby mohly děti vypomáhat při polních pracích. Dále se ušetřilo na učitelských platech, neboť počet žáků připadajících na jednu učitelskou sílu stoupl z počtu 80 na 100. Povinná školní docházka byla taktéž novelizována a to tak, že ty děti, které již absolvovaly šest let na obecné školy, mohly mít úlevy poskytnuté na žádost jejich rodičů. Tímto došlo fakticky ke zkrácení povinné školní docházky z osmi na šest let. Jednalo se především o děti žijící na venkově.²¹ Nebyli to pouze žáci, kterých se dotkla tato reforma. Učivo přírodních věd a matematiky na učitelských vzdělávacích ústavech bylo omezeno a zároveň byl navýšen počet vyučovacích hodin umělecky zaměřených předmětů jako např. chrámové hudby a hry na varhany. Jeden z mála kladů této novely bylo zpřesnění úkolu a organizace měšťanské školy. Za účinnosti základního školského zákona byla chápána měšťanská škola jako obdoba obyčejné školy obecné. Po novele zákona byla považována za školu vyšší, která připravovala děti pro průmysl a zemědělství.²² Novela byla zrušena v roce 1922 tzv. Malým školským zákonem.

Ke komplexnosti vývoji právních norem u nás je nutné zmínit právní normy týkající se nejvyššího školství tj. univerzit. Na základě zákona ze dne 28. 2. 1882 došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou Karlo-Ferdinandovu univerzitu. Dle § 1 vyučovacím jazykem na německé univerzitě byl výlučně jazyk německý, na české

²⁰ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 173 s.

²¹ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 158 s.

²² KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 76 s.

univerzitě jazyk český. Důsledkem tohoto rozdělení docházelo i k mnoha problémům. Dosavadní profesori se mohli rozhodnout, na kterou z univerzit přejdou. Chybějící obory byly doplněny jmenováním nových pedagogů. Proto se stal Tomáš Garrigue Masaryk mimořádným a posléze v roce 1897 řádným profesorem filozofie na české Filozofické fakultě Univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze. Botanická zahrada a univerzitní knihovna zůstala společná oběma univerzitám s tím, že historická aula v Karolinu byla užívána střídavě. Právo užívat historické insignie přešlo do výlučné sféry Německé univerzity a česká univerzita si nechala vyrobit kopie. Prvním rektorem na české univerzitě se stal Václav Vladivoj Tomek, na německé univerzitě Ewald Hering. Obě univerzity měly mít oddělené místnosti a zvláštní organizaci a správu.²³ Od školního roku 1882/1883 zahájily činnost pouze fakulta právnická a filozofická, o rok později fakulta lékařská a od roku 1891/1892 fakulta bohoslovecká. Česká univerzita výrazně přispěla k rozvoji české vědy a kultury.²⁴

Po vzniku Československa v roce 1918 pokračovaly obě univerzity ve své činnosti. V roce 1920 došlo na základě tzv. Marešova zákona č. 135/1920 Sb., o poměru pražských universit ke změně jejich právních postavení. Pokračovatelkou pražské univerzity se stala dle § 1 Česká univerzita, které byl navrácen její původní název Karlova univerzita. Dle § 5 starobylé insignie, knihy, obrazy a jiné památky se staly majetkem Karlovy univerzity. Karolinum také přešlo do výlučného vlastnictví Karlovy univerzity.

²³ HÁJEK, Václav. *Před 130 lety došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity* [online]. cuni.cz, 16. února 2012 [cit. 1. června 2015]. Dostupné na < <http://www.cuni.cz/UK-3925.html>>.

²⁴ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 78 s.

3 Vývoj školství v Československé republice v letech 1918 – 1939 a v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945

Rozpadem Rakouska-Uherska vznikl dne 28. října 1918 samostatný československý stát na základě tzv. recepčního zákona č. 11/1918 Sb.²⁵, ve kterém došlo k recepci právního řádu, čímž byla zajištěna kontinuita mezi starým a novým právním řádem. Školský systém se tedy téměř nezměnil, řídil se právními předpisy z doby Rakouska-Uherska, tj. opíral se o Základní říšský zákon z roku 1869 doplněný školskou novelou z roku 1883. Dle čl. 2 recepčního zákona se pojednává o dosavadních zemských a říšských zákonech, které zůstávají prozatím v platnosti.

První změna ve školství byla zavedena zákonem č. 455/1919 Sb.²⁶, díky kterému se již učitelky po skončení počáteční služby mohly vdávat, aniž by se musely vzdát učitelského povolání. Dle § 2 výše zmíněného zákona učitelky, které ještě nemají za sebou počáteční službu, jsou povinny zažádat o souhlas okresní školní rady. Další změnu ve školství zaznamenal zákon č. 292/1920 Sb.²⁷, který stanovil podmínky pro zřizování menšinových škol, které byly převzaty do státní správy. Podle tohoto zákona měly být zřizovány menšinové školy v oblastech s převahou obyvatelstva jiné národnosti. Taková škola měla být zřízena v každé obci, kde bylo podle tříletého průměru alespoň 40 dětí jiné národnosti. Nutno dodat, že se jednalo především o oblasti s převážně německou národností, kde tak byl velký prostor ke germanizaci. K významným legislativním aktům patří zákon č. 274/1919, jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a měšťanských. Tímto zákonem došlo k platové rovnosti učitelů se státními zaměstnanci. Dle § 15 a násl. právo na pravidelné příjmy měli učitelé literární, zvláštní učitelé náboženství, učitelky ženských ručních prací a vedlejší učitelé z povolání. Dle § 10 měl učitel nárok na úřední nebo naturální byt, případně na příspěvek na bydlení. Dále měli učitelé nárok na cestovné a náhradní poplatky při služebním výkonu. Zákon ze dne 29. dubna 1920 upravoval způsob osazování učitelských míst. Dle tohoto zákona bylo kritérium pro obsazování dosažené vzdělání učitelů a délka pedagogické praxe.

²⁵ historická verze: zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

²⁶ historická verze: zákon č. 455/1919 Sb., kterým se zrušuje celibát literárních a industriálních učitelek na školách obecných a měšťanských v republice Československé

²⁷ historická verze: zákon č. 292/1920 Sb., jímž se upravuje školství

Dne 13. července 1922 Parlament Československé republiky přijal zákon č. 226/1922 Sb.²⁸, který provedl změnu především na škole obecné a měšťanské. Jak už z názvu Malý školský zákon vyplývá, nejednalo se o podstatné změny. Základní otázky školství tento zákon vůbec neřešil, proto lze konstatovat, že je to pouhá novela říšského zákona z roku 1869, který zůstal zákonným podkladem školství v meziválečném období i v Protektorátu Čechy a Morava a platil až do roku 1948. Tímto právním předpisem byl zrušen zákon ze dne 2. května 1883. Z toho vyplývá, že již nebyly přípustné úlevy z povinné školní docházky. Dle § 11 zákon zavádí osmiletou povinnou školní docházku, která počíná dovršením šesti let dítěte. Sankce za porušení povinné školní docházky je stanovena dle § 14 v peněžité výši s tím, že se rozlišuje, zda rodiče dítě nepřihlásili do školy, či zda zanedbávají pravidelné docházení dětí do školy. Pokud rodiče nezaplatí zmíněnou sankci, hrozí jim trest odnětí svobody až na 14 dní. Mezi povinné předměty byly zařazeny občanská nauka a ruční práce, pro děvčata se tělocvik stal obligatorním předmětem. Náboženství se stalo předmětem nepovinným. Dle § 3 odst. 5 *„Žáci bez vyznání nebo vyznání státem neuznaného jsou všeobecně zproštěni povinnosti, aby se zúčastnili vyučování náboženství. Žáci vyznání ostatních budou okresním úřadem školním, na Slovensku a na školách menšinových příslušným okresním (obvodním) inspektorem školním, zproštěni této povinnosti, požádají-li o to písemně nebo protokolárně jejich rodiče nebo jejich zástupci.“*²⁹. Dle § 3 nejvyšším počtem žáků připadajících na jednoho pedagoga je 60, čímž dochází ke snížení počtu ve srovnání se základním říšským zákonem z roku 1869. Název měšťanské školy byl změněn na školu občanskou. Charakteristickou vlastností tehdejšího školství je dualismus. Jedna větev (elementární vyučování v obecném školství a rozšířené elementární vzdělání v měšťanské škole) byla určena pro tzv. nižší třídu tj. prioritně pro děti směřující většinou k dělnickým a řemeslnickým povoláním, zatímco druhá větev (střední a vysoké školství) vzdělávala nadanější děti a příslušníky řadících se do tehdejších středních a vyšších vrstev společnosti. Tato dvojkolejnost byla zavedena již říšským školským zákonem.³⁰

Dalším významným právním předpisem ovlivňující školství byl zákon č. 233/1935 Sb.³¹, který zřizoval újezdní školské rady, což byly správní orgány pro školní obec a školní újezd. Školní újezd byl souhrn několik obcí nebo jejích částí, které byly přidruženy k jedné veřejné měšťanské škole, jejíž obvod přesáhl území školní obce. Dle § 1

²⁸ historická verze: zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských

²⁹ historická verze: zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských

³⁰ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 261 s.

³¹ historická verze: zákon č. 233/1935 Sb., kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a o jejich správě.

každé veřejné měšťanské škole byl přiřazen obvod, v jehož rámci děti bydlící v tomto obvodu měly povinnost navštěvovat tu konkrétní měšťanskou školu. Dle § 2 vzdálenost bydliště dítěte ke škole nesměla přesahovat 5 km. Výjimky z výše zmíněné pětikilometrové vzdálenosti byly stanoveny v § 3 pro města Prahu, Brno, Olomouc, Liberce, Moravské Ostravy, Opavy a Plzeň. Měšťanské školy náležely do působnosti školní obce, jestliže obvod měšťanské školy nepřesahoval území školní obce. Takovou měšťanskou školu spravovala místní školní rada dané obce. Měšťanské školy náležící do působnosti školních újezdů byly vyňaty z působnosti obce a nazývaly se újezdní měšťanské školy. Ve školní obci, kde se vyskytovala újezdní měšťanská škola, se zřizovala dle § 11 újezdní školská rada, která byla společným orgánem pro školní obec a školní újezd. Dle § 12 se újezdní rada skládala ze:

- zástupců škol, které náleží do působnosti školní obce
- zástupců škol, které náleží do působnosti školního újezdu
- zástupců školní obce
- zástupců školního újezdu.

Újezdní školní rada se členila na dva odbory, a sice odbor pro věci školní obce a odbor pro věci školního újezdu. Dle § 22 děti československých občanů měly povinnost navštěvovat veřejnou měšťanskou školu, v jejímž obvodu měly trvalé bydliště. Bydliště dítěte bylo závislé na trvalém bydlišti otce, v případě nemanželských dětí na matčině trvalém bydlišti. V případě dětí, která byla jednostranně osiřelá, jejichž rodiče byli rozvedení nebo žili odděleně, se určovalo bydliště dle rodiče, v jehož péči se dítě nacházelo.

Období tzv. první republiky³² přineslo zásadní změny v rozvoji vysokého školství. V roce 1919 byla zřízena vedle Karlovy univerzity druhá česká univerzita v Brně – Masarykova univerzita a to na základě zákona č. 50/1919 Sb.³³ Vzniku této univerzity předcházely mnohaleté snahy vytvořit druhé centrum vědy a učení, které by bylo do jisté míry určitou protiváhou Karlovy univerzity. Na počátku jejího vzniku stál Tomáš Garrigue Masaryk, který přišel s myšlenkou založení druhé konkurenční univerzity v rámci národního měřítká. Masarykova univerzita se členila na čtyři fakulty – právnickou, lékařskou, filozofickou a přírodovědeckou. Prvním rektorem se stal Karel Engliš³⁴. Na Slovensku v Bratislavě vznikla první univerzita Jana Amose Komenského na základě zákona č. 375/1919 Sb.³⁵, která se členila na fakultu právnickou, lékařskou, filozofickou a přírodovědeckou.

³² Tzv. první republika je označení období v letech 1918 – 1938.

³³ aktuální znění: zákon č. 50/1919 Sb., kterým se zřizuje druhá česká univerzita

³⁴ *Historický přehled* [online]. muni.cz, [cit. 1. června 2015]. Dostupné na <
<https://www.muni.cz/history/summary?lang=cs>>.

³⁵ aktuální znění: zákon č. 375/1919 Sb., kterým se zřizuje československá univerzita v Bratislavě

V roce 1918 byla zřízena Vysoká škola zvěrolékařská v Brně zákonem č. 78/1918 Sb.,³⁶ o rok později Vysoká škola zemědělská v Brně zákonem č. 460/1919 Sb.³⁷ a Vysoká škola obchodní v Praze zákonem č. 461/1919 Sb.³⁸

Jak již bylo výše uvedeno, hlavním zákonným podkladem školství v českých zemích zůstal až do roku 1948 říšský zákon z roku 1869 a společně s ostatními zákony a normami prakticky platil i v době okupace českých zemí v období tzv. Protektorátu Čechy a Morava. I struktura škol v Protektorátu zůstávala víceméně shodná s obdobím první republiky. Docházelo však postupně k některým organizačním změnám způsobenými německou nacistickou ideologií, kdy struktura německých škol se přetvářela podle vzoru ve Třetí říši. Dále antisemitskou rasistickou ideologií, snahou o poněmčování českého obyvatelstva a v neposlední řadě vývojem války.

Za největší zásah do českého školství lze považovat uzavření českých vysokých škol a to vyhláškou říšského protektora ze dne 17. 11. 1939 na dobu tří let. Ovšem ani v roce 1942, kdy tato lhůta uplynula, tak školy nebyly otevřeny. Čeští studenti mohli svoje studia většinou dokončit až po Osvobození v roce 1945. Jedinými vysokými školami, které na našem území v době Protektorátu fungovaly, byly německá Karlova univerzita a německá vysoká učení technická v Praze a Brně.

³⁶ aktuální znění: zákon č. 78/1918 Sb., o zřízení československé státní „Vysoké školy zvěrolékařské v Brně“

³⁷ aktuální znění: zákon č. 460/1919 Sb., kterým se zřizuje samostatná československá státní „Vysoká škola zemědělská v Brně“

³⁸ historické znění: zákon č. 461/1919 Sb., kterýmž se zřizuje československá státní „Vysoká škola obchodní v Praze“

4 Školství Československa po druhé světové válce

V roce 1948 schválilo Ústavodárné Národní shromáždění zákon č. 95/1948 Sb.³⁹ – tzv. školský zákon, který prodloužil povinnou školní docházku o jeden rok a pozměnil celou strukturu školského systému. Tímto zákonem se zavedlo jednotné vzdělávání, dle § 1 odst. 1 „*Veškeré mládeži se dostane jednotné výchovy a obecného i odborného vzdělání na školách, které tvoří jednotnou soustavu.*“⁴⁰. Do školské soustavy byla začleněna mateřská škola, kterou dle § 8 navštěvovaly děti ve věku 3 až 6 let.

Dalším článkem byla škola národní, která poskytovala dětem základy obecného vzdělání. Národní škola se skládala z pěti postupových ročníků. Dle § 24 byly zřízeny v oblasti, v jejímž obvodu mělo minimálně 20 dětí trvalý pobyt. V první třídě byl maximální počet 30 dětí na jednoho učitele a ve vyšších ročnících tento počet činil 40. Dle § 26 mezi výchovné a vzdělávací obory patřily společenské, jazykové, počty, technické, estetické, zdravotní a tělovýchovné obory.

Střední školy poskytovaly ucelené základní obecné vzdělání a členily se na 4 postupové ročníky. Název střední škola je v dnešní době zavádějící, jednalo se o druhý stupeň současné základní školy. Dle § 100 se střední škola zřizovala, mělo-li v obvodu alespoň 100 dětí trvalé bydliště. Mezi výchovné a vzdělávací obory dle § 31 patřily společenské, jazykové (jazyk vyučovací, jazyk ruský), matematika, přírodní vědy, obory technické, estetické, zdravotní a tělovýchovné. V rámci posledního čtvrtého ročníku byla obligatorně zavedena praxe v hospodářském oboru.

Dalším stupněm v rámci školské soustavy byly školy 3. stupně, které se dále členily na školy povinné a výběrové. Povinné školy představoval pouze jeden druh škol a to tzv. tříleté základní odborné školy. Základní odborné školy poskytovaly základy odborného vzdělávání a zároveň rozšiřovaly obecné vzdělání. Tento typ školy navštěvovaly povinně děti, které nechodily do žádné výběrové školy. Výběrové školy se dále členily na čtyřleté a kratší (tříleté nebo dvouleté). Čtyřletá byla gymnázia a vyšší odborné školy a dle § 41 se na konci studia skládala závěrečná zkouška, po jejímž úspěšném ukončení získaly děti vysvědčení. Školy 3. stupně s trváním výuky kratší 4 let byly různé typy dvou a tříletých odborných škol, které připravovala děti pro odborné práce. Tento zákon dále zaváděl dle § 59 a násl. školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, které se zřizovaly v léčebných ústavech a ozdravovnách.

³⁹ historická verze: zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství

⁴⁰ Tamtéž.

Jednalo se především o děti trpící tělesnými nebo duševními vadami. Tyto školy byly na úrovni prvního a druhého stupně jednotné školy. Ke struktuře výše zmíněného školství viz níže Tabulka č. 2.

Školský zákon o základní úpravě jednotného školství z roku 1948 znamenal velkou změnu v systému vyučování a vzdělávání mládeže. Odstranil určitou dvojkolejnost systém školy, zestátnil školu a prodloužil povinnou školní docházku o jeden rok a organizačně sjednotil tehdejší diferenciaci školství.⁴¹ Tento zákon však byl v platnosti pouhé čtyři roky a byl nahrazen zákonem vydaným 24. dubna 1953.

Tabulka č. 3 První, druhý a třetí stupeň školství

věk		
3	mateřská škola - nově zařazené	školy pro mládež vyžadující zvláštní péči – nově zařazené
4		
5		
6		
7	národní škola	
8		
9		
10		
11	střední škola	
12		
13		
14		
15		
16	školy 3. stupně	
17		
18		
19		

V roce 1953 byl zákon č. 95/1948 Sb., o jednotném školství derogován zákonem č. 31/1953 Sb.⁴², kterým byla snížena povinná školní docházka na osm let. Dle § 3 odst. 3 povinná školní docházka začínala dovršením šesti let dítěte a končila čtrnáctým rokem života. Tímto zákonem byla důsledně dobudována jednotná škola. Bylo odstraněno rozdělení jednotné školy na nižší a vyšší stupeň. Zákon zaváděl osmiletou a jedenáctiletou střední školu (dále jen OSŠ a JSŠ). Dle § 4 OSŠ a prvních osm postupných ročníků JSŠ poskytovaly

⁴¹ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 350 s.

⁴² historická verze: zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů.

základní všeobecné vzdělání pro povolání, odborné školy nebo pro vyšší všeobecné vzdělání. Poslední tři roky na JSS byly výběrové, suplovaly dosavadní gymnázia a připravovaly na studium na vysoké škole. Zákon dále upravoval v § 5 další výběrovou školu odbornou, na kterou mohli nastoupit absolventi OSS nebo osmého postupného ročníku JSS. Odborné školy poskytovaly vzdělání potřebná pro povolání v hospodářské či státní správě. Stejně jako v zákoně o jednotném školství i tento právní předpis upravoval školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, navíc stanovil, že povinná školní docházka u dětí navštěvujících tento typ školy mohla být přiměřeně prodloužena. Následkem zkrácení povinné školní docházky došlo k navýšení učiva v prvním stupni. Byly zrušeny některé vyučovací předměty jako např. prvouka, vlastivěda či psaní a od pátého ročníku byly nahrazeny dějepisem, zeměpisem a přírodopisem. Tento krok představoval velký skok pro děti, které měly problém se s touto změnou vyrovnat. Výše zmíněný problém se projevoval vyšší počtem neúspěšných žáků a veřejnost za to vinila učitele. Kritizována byla i pedagogická věda.⁴³

Ve druhé části zákona bylo upraveno vzdělávání učitelů. Dle § 7 se zřídily tříleté pedagogické školy pro budoucí učitelky mateřských škol, na které nastupovaly po absolvování OSS nebo po absolvování osmého postupného ročníku JSS. Dle § 8 se zřídily čtyřleté pedagogické školy pro budoucí učitele národních škol pro absolventy OSS nebo absolventy osmého postupného ročníku JSS. Pro budoucí učitele šestého až osmého postupného ročníku se zřídily vyšší pedagogické školy, na které mohli nastoupit absolventi JSS, případně absolventi pedagogických škol či výběrových odborných škol. Učitelé devátého až jedenáctého postupového ročníku JSS se vzdělávali na vysokých školách pedagogických se studijní dobou nejméně čtyř let.⁴⁴

Nepříznivou situací ve školství se v roce 1958 zabýval 11. sjezd tehdy vládnoucí KSČ, ze kterého vzešly náměty na později přijatý zákon č. 186/1960 Sb.⁴⁵ Jedná se o již třetí školský zákon od roku 1948. Tento právní předpis opět mění povinnou školní docházku a prodlužuje ji na devět let a částečně opustil tzv. sovětský model školské soustavy. V základním školství došlo mj. k navázání na původní domácí tradice. V §§ 3 – 4 zákon upravuje předškolní výchovu, v rámci které rozlišuje jesle a mateřskou školu. Povinná školní docházka je realizována v základních devítiletých školách (ZDŠ) dle § 2. Na ZDŠ byly obnoveny vlastivěda a psaní a zavedeno odborné vyučování tj. hudební, výtvarná, tělesná

⁴³ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 85 s.

⁴⁴ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 353 s.

⁴⁵ historická verze: zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání

výchova a výuka cizího jazyka (v našich podmínkách ruština). Střední školství bylo obohaceno o nové typy škol, a sice o odborná učiliště, učňovské školy, střední odborné školy a střední všeobecně vzdělávací škola (SVVŠ) nahradila dosavadní tři poslední ročníky jedenáctileté střední školy. Zákon nově upravil v § 9 střední školu pro pracující, která byla do jisté míry zvláštní tím, že po absolvování pouhého roku získal absolvent – tzv. uvědomělý dělník úplné střední vzdělání s maturitou. Pracovní princip se uplatňoval v celém školském systému. Projevilo se to např. zavedením nového předmětu pracovní nauka na základní devítileté škole. Tato modernizace školství byla umožněna celkovým politickým uvolněním šedesátých let, jež následně vyvrcholilo v roce 1968. V této době došlo i k pokusům o obnovení školského systému z doby první čs. republiky, např. znovuzavedení osmiletého gymnázia. Tyto modernizační změny byly prakticky ukončeny potlačením Pražského jara vstupem sovětských vojsk na naše území v srpnu 1968 a následným „normalizačním procesem“. Ještě však v prosinci 1968 jako výsledek reformních snah byl vydán zákon č. 168/1968 Sb.⁴⁶, který pro SVVŠ zavedl tradiční název gymnázium s délkou studia 4 let.

Jak již bylo výše zmíněno, od počátku 70. let byla zahájena tzv. normalizace ve všech oblastech politického a společenského života v tehdejší Československu, přičemž toto se zásadně dotklo i oblasti školství, kde tehdejší vládnoucí aparát KSČ požadoval důslednou obnovu socialistického charakteru školství. V roce 1976 byl zahájen projekt, který výrazně měnil vzdělávací soustavu a následně byl vydán zákon č. 63/1978 Sb.⁴⁷. Mezi podstatné změny bylo zavedení povinné školní docházky, kdy formálně žák získal nikoliv základní, ale střední vzdělání tj. po 8 letech základní školy musel absolvovat dva roky studia na některé ze středních škol. Kromě toho první stupeň základního školství byl poprvé v historii zkrácen na čtyři roky. Dosavadním středním školám přibýlo tzv. střední odborné učiliště, kde absolventi čtyřletých oborů ukončených maturitou mohli studovat na vysoké škole.

Zákon č. 29/1984 Sb.⁴⁸ pouze oficiálně zrušil základní devítiletou školu, neboť v tuto dobu skončili docházku žáci, kteří do ní vstoupili v roce 1984.

⁴⁶ historická verze: zákon č. 68/1968 Sb., o gymnáziích

⁴⁷ historická verze: zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol

⁴⁸ historická verze: zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních, středních škol a vyšších odborných škol

5 Školství po roce 1989

Po roce 1989 došlo v našem školství k řadě změn hlavně v oblasti řízení, financování a vzdělávací nabídky. Uvolnil se centralizovaný systém ve prospěch krajů, obcí a jednotlivých škol. Školy nabyly právní subjektivitu, staly se tedy více samostatnými v rozhodování v oblasti personální, organizační, finanční a kurikulární. V tomto období vznikly nové druhy škol navazující na domácí tradice (víceletá gymnázia), dále nové druhy odborných škol, vyšší odborné školy, došlo k nové strukturalizaci vysokoškolského studia (bakalářské a navazující magisterské), objevily se nové vzdělávací programy na úrovni základního školství (obecná, národní, daltonská, waldorfská atd.)⁴⁹

Porevoluční vývoj našeho školství lze nejlépe charakterizovat slovy – demokratizace a decentralizace. První zákon č. 564/1990 Sb.⁵⁰, který upravoval školství, se týkal státní správy a samosprávy ve školství. Správní kompetenci byly soustředěny na ministerstvo školství a byly zřízeny školské úřady, školy získaly na základě tohoto právní subjektivitu. Česká školní inspekce se stala samostatným orgánem státní správy. Na základě novely tohoto zákona z roku 1995 vznikly rady školy jako samosprávné orgány.

V rámci reformy veřejné správy v roce 2000 byl zahájen přechod „státních“ škol do působnosti krajů, zanikly školské úřady, jejich kompetence přešly na kraje. V důsledku této reformy se stal náš školský systém jedním z nejméně centralizovaných školských systémů v Evropě.

Až do roku 2004 upravoval oblast regionálního školství, tj. základní a střední školy, školský zákon č. 29/1984 Sb., který byl však asi patnáctkrát novelizován. Novelou školského zákona z roku 1990 (č. 171/1990 Sb.) – byla zrušena „jednotná“ škola, zavedena možnost diferenciací výuky, právní subjektivita, vznik nestátního školství. Novela školského zákona z roku 1995 (č. 138/1995 Sb.) upravovala poměry na základních středních školách a uzákonila vyšší odborné školy. Dále rozčlenila základní školu na pětiletý první stupeň a čtyřletý druhý stupeň a stanovila délku studia na gymnáziích na čtyři, šest a osm let.

V roce 2004 byl vydán zákon č. 561/2004 Sb.⁵¹ Jedná se o komplexní právní normu pro celou oblast tzv. regionálního školství, která prohlubuje demokratizaci vzdělání a jeho evropský rozměr. Umožňuje širší zapojení veřejnosti do procesu vzdělávání, rámcových

⁴⁹ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 88 s.

⁵⁰ historická verze: zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství

⁵¹ aktuální znění: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

vzdělávacích programů a dlouhodobých záměrů rozvoje vzdělávání. Popisuje rozsah práva povinností dětí, žáků, studentů a jejich zákonných zástupců. Zavádí školskou radu jako povinný orgán školy a vlastní hodnocení škol. Zakotvuje nové pojetí kurikulárních dokumentů, tj. rámcové a školní vzdělávací programy. Zavádí nový přístup k maturitní zkoušce a v neposlední řadě umožňuje bezplatnou docházku do posledního ročníku mateřské školy.⁵²

Současný školský systém je tvořen následujícími stupni a druhy škol:

- *Mateřské školy* představující předškolní vzdělání určené pro děti ve věku 3 až 6 let, zřizovatelem je obec, případně jiné státní i nestátní organizace.
- *Základní školy*, které se člení na první a druhý stupeň. V rámci této školy žák splní svoji zákonnou povinnost tj. povinnou školní docházku, která je devítiletá.
- *Střední školy* podle zákona poskytují tři stupně středního vzdělávání tj. střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitou lišící se náročností, délkou studia a ukončením studia. Dle toho rozlišujeme následující typy středních škol:
 - gymnázium včetně víceletých gymnázií
 - střední odborná škola
 - střední odborné učiliště
 - integrované střední školy, které spojují studium jednoho oboru na různé úrovni
- *Konzervatoře*, které připravují pro výkon uměleckých a umělecko-pedagogických činností v oboru hudby, tance, zpěvu.
- *Vyšší odborné školy*, na které jsou přijímáni žáci s maturitou. Tyto školy nabízí dvouleté nebo tříleté vzdělávací programy prohlubující získané střední vzdělání
- *Základní umělecké školy* poskytující základní umělecké vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech, které je přípravou pro vzdělávání na středních nebo vysokých školách.

⁵² BÖHMOVÁ, Kateřina. Zpráva o vývoji českého regionálního školství po roce 1989 [online]. msmt.cz, [cit. 1. června 2015]. Dostupné na < <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/ministryne-skolstvi-miroslava-kopicova-diskutovala-se?highlightWords=Zpr%3%A1va+v%3%BDvoji+%C4%8Desk%3%A9ho+%C5%A1kolstv%3%AD+lis+topadu+1989>>

- *Jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky* poskytují jazykové vzdělání v cizích jazycích.⁵³

V dokumentu, který je nazvaný Národním programem rozvoje vzdělávání v České republice nebo tzv. Bílá kniha z roku 2001, jsou rozpracovány cíle vzdělávání stanovené novým školským zákonem, vymezuje i hlavní vzdělávací oblasti, obsahy a prostředky. Na tento dokument navazují rámcové vzdělávací programy, které vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání každého oboru vzdělávání v základním a středním školství a také pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání. Jsou zpracovány centrálně a jsou závazné při tvorbě školního vzdělávacího programu, tento vypracovává každá škola a má podle něj vyučovat.⁵⁴

⁵³ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 88 s.

⁵⁴ Tamtéž 89 s.

6 Závěr

Tato práce s názvem Vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství od roku 1774 se týkala popisu a analýzy školských právních předpisů a daného historického období. Cílem této práce bylo přiblížit čtenáři nejmarkantnější změny ve školství od roku 1774, které se týkaly především zavedení povinné školní docházky a její proměny v čase, zřízení nových typů škol nebo zavedení nových vyučovacích předmětů apod.

Po zpracování této práce lze konstatovat, že se české školství vyvíjelo dynamicky. Mezi faktory ovlivňující vývoj školství patřily zejména společenské, politické a hospodářské události. K zásadnímu zlomu ve školství došlo v roce 1774, kdy císařovna Marie Terezie vydáním Všeobecného řádu školského zavedla povinnou školní docházku. Následná Amerlingova reforma nastínila změny v elementární školství a do určité míry modifikovala tereziánské elementární školství a poprvé zavedla pojem mateřská škola. Pozdější Bonitz-Exnerova reforma se zabývala středním školstvím a zavádí nový typ střední školy – reálnou školu. Hasnerův zákon z roku 1869 byl zásadním právním předpisem, který ovlivnil a komplexně upravil národní školství. Nutno dodat, že tento předpis počítaje i jeho novelizaci v roce 1883 byl recipován po vzniku Československé republiky. V roce 1922 byl vydán tzv. Malý školský zákon, kterým byla zrušena novela Hasnerova zákona a byla zavedena osmiletá povinná školní docházka. Období tzv. první republiky zaznamenalo vývoj nejvyššího školství tj. vysokých škol a univerzit. V období Protektorátu zde bylo školství, stejně jako ostatní části života v českých zemích, negativně ovlivněno německou okupací a nacistickou ideologií a válečnými událostmi. Pro poválečné školství je charakteristické vydání několika zákonů, které modifikovaly délku školní docházky a typy školství. Tyto změny byly ovlivněny opět především více politickými než odbornými faktory. V rámci dnešního školství je důležitý fakt, že školy získaly svoji právní subjektivitu. Vznikly nové druhy škol, jako např. víceletá gymnázia, nové druhy odborných školy či vyšších odborných škol. Dále se objevily nové vzdělávací programy v rámci základního školství.

Lze konstatovat, že české školství mělo v minulosti dobrou pověst. Školství je instituce, která zabezpečuje vzdělávání jedinců tj. nás všech. Souhlasím s názorem, že škola je základ života. Nabyté znalosti z období školní docházky jsou cennými poznatky, ze kterých čerpáme celý svůj život. Přeji si, aby si české školství udrželo svoji úroveň.

7 Anotace

Jméno a příjmení:	Eva Burianová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, PhD.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území od roku 1774
Název v angličtině:	The development of rules of law of czech school system since 1774
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o vývoji nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území od roku 1774 tj. roku, kdy byla zavedena povinná školní docházka po současné české školství.
Klíčová slova:	Školský systém, povinná školní docházka, vyučovací předměty, právní předpis
Anotace v angličtině:	The final project describes the development of rules of law of Czech system since 1774 when the compulsory school attendance was established.
Klíčová slova v angličtině:	School system, compulsory school attendance, subjects, law
Rozsah práce:	35
Jazyk práce:	český

8 Abstract

The final project named The Development of Rules of Law of Czech School System since 1774 deals with the most influential school rules of law which established Czech school system. It begins with the law from 1774 when the school compulsory attendance was established and finishes with present Czech school system.

9 Literatura

- KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky. 1. vydání.* Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. 224 s.
- MRZENA, Jan, ŠTVERÁK, Vladimír. *Felbiger a Kindermann – reformátoři lidového školství.* 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s.
- KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele.* 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 401 s.
- VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky.* 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 379 s.
- SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky.* 1. vydání. 1987. Praha: Pedagogické nakladatelství Praha, 1987. 359 s.
- ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky.* 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 307 s.
- ŘEZNIČKOVÁ, Kateřina. *Študáci a kantoři za starého Rakouska, České střední školy v letech 1867 - 1918.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2007. 301 s.

10 Legislativní akty

- historická verze: zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého
- historická verze: zákon č. 455/1919 Sb., kterým se zrušuje celibát literárních a industriálních učitelek na školách obecných a měšťanských v republice Československé
- historická verze: zákon č. 292/1920 Sb., jímž se upravuje školství
- historická verze: zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských
- historická verze: zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských
- historická verze: zákon č. 233/1935 Sb., kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a o jejich správě.
- aktuální znění: zákon č. 50/1919 Sb., kterým se zřizuje druhá česká univerzita
- aktuální znění: zákon č. 375/1919 Sb., kterým se zřizuje československá univerzita v Bratislavě
- aktuální znění: zákon č. 78/1918 Sb., o zřízení československé státní „ Vysoké školy zvěrolékařské v Brně“
- aktuální znění: zákon č. 460/1919 Sb., kterým se zřizuje samostatná československá státní „ Vysoká škola zemědělská v Brně“
- historické znění: zákon č. 461/1919 Sb., kterýmž se zřizuje československá státní „ Vysoká škola obchodní v Praze“
- historická verze: zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství
- historická verze: zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání
- historická verze: zákon č. 68/1968 Sb., o gymnáziích
- historická verze: zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol
- historická verze: zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních, středních škol a vyšších odborných škol
- historická verze: zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství

11 Internetové zdroje

- BÖHMOVÁ, Kateřina. Zpráva o vývoji českého regionálního školství po roce 1989 [online]. msmt.cz, [cit. 1. června 2015]. Dostupné na <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/ministryne-skolstvi-miroslava-kopicova-diskutovalase?highlightWords=Zpr%C3%A1va+v%C3%BDvoji+%C4%8Desk%C3%A9ho+%C5%A1kolstv%C3%AD+listopadu+1989>>.
- MORKES, František. Tereziánská reforma v českém školství [online]. clanky.rvp.cz, 18. října 2006 [cit. 1. května 2015]. Dostupné na <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/827/terezianska-reforma-v-ceskem-skolstvi.html/>>.
- ŠPRINGL, Jan. Školství za Protektorátu, Památník Terezín 2011. Dostupné na <http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=85&Itemid=91#nemecke>.